

Polska adaptacja Zrewidowanego Protokołu NICHD

przesłuchania małoletniego świadka

(autorzy: Lamb i wsp., 2014; w polskiej adaptacji: Żurek i Szostak, 2021)

A. Wprowadzenie

Nazywam się [imię]. Dzisiaj jest [data], mamy godzinę [czas]. Rozpaczynam przesłuchanie [imię dziecka] w(e) [miejsce przesłuchania].

Sprawdź, czy sprzęt nagrywający jest włączony.

Witaj, [imię dziecka], cieszę się, że się dziś spotykamy. Jak się masz?

Nazywam się _____. Moja praca polega na rozmawianiu z dziećmi o tym, co się im zdarzyło. Jak widzisz, jest z nami kamera wideo. Będzie nagrywać naszą rozmowę, dzięki czemu lepiej zapamiętam wszystko, co mi powiesz. Czasem pamięć mnie zawodzi, a nagrywanie rozmowy pozwoli mi skupić się na słuchaniu, bez konieczności notowania tego, co mówisz.

Przy wprowadzeniu warto okazać zainteresowanie samopoczuciem dziecka.

Czy czujesz się tu dobrze?

Czy mogę zrobić coś jeszcze, abyś poczuł(-a) się lepiej?

B. Budowanie relacji i ćwiczenie narracji

B.1 Teraz [imię dziecka], chciał(a)bym cię lepiej poznać. Opowiedz mi, co lubisz robić.

Poczekaj na odpowiedź dziecka

Jeśli dziecko odpowie, wyraż wdzięczność i docen je:

Dziękuję, że się tym ze mną podzieliłeś(-aś), bo dzięki temu mogę lepiej cię poznać.

Cieszę się, że zaczynam lepiej cię poznawać.

Przejdź do sekcji B.3, jeśli stwierdzisz, że dziecko jest gotowe na przejście do ćwiczenia narracji.

Jeśli dziecko nie odpowie, odpowie krótko lub przerwie odpowiedź, możesz powiedzieć:

Wiem, że to nasze pierwsze spotkanie, ale naprawdę chcę cię lepiej poznać.

Cieszę się, że mogę dziś z tobą porozmawiać, [imię dziecka].

Przejdź do sekcji B.2, jeśli stwierdzisz, że konieczne jest wzmocnienie budowanej relacji.

Jeśli dziecko wysyła niewerbalne sygnały sugerujące niechęć bądź opór (np. unika kontaktu wzrokowego), bezzwłocznie się do tego odnieś:

[Imię dziecka], chciał(a)bym widzieć twoje oczy.

[Imię dziecka], jeśli chcesz, usiądź bliżej mnie.

[Imię dziecka], widzę, że [płaczesz, milczysz]. Opowiedz mi, co się dzieje, żebym mógł/mogła ci pomóc.

[Imię dziecka], dziękuję, że zgodziłeś(-aś) się, żebym cię dzisiaj wysłuchał(-a). Opowiedz mi, przez co przechodzisz.

B.2 Naprawdę chcę cię lepiej poznać, [imię dziecka]. Chciał(a)bym, żebyś opowiedział(-a) mi o rzeczach, które lubisz robić [w szkole, na przerwach, po szkole].

Poczekaj na odpowiedź

Jeśli dziecko nadal okazuje niechęć bądź opór:

Zachęć je do rozmowy na neutralny temat wybrany przed rozpoczęciem przesłuchania (można np. zapytać opiekuna o ulubione aktywności dziecka):

Słyszałem(-am), że lubisz [aktywność, hobby]. Opowiedz mi o [aktywność, hobby].

Nawiąż do charakterystycznych elementów (np. stroju dziecka):

Widzę, że masz na sobie [unikalny przedmiot, np. koszulkę drużyny piłkarskiej]. Opowiedz mi o [tym przedmiocie].

Zaproponuj dziecku rysowanie (patrz Załącznik 1 „Wspieranie budowania relacji przez rysowanie”):

[Imię dziecka] czy chciał(a)byś narysować [coś, co lubisz robić; coś zabawnego, co ci się zdarzyło]? Te kredki i papier są dla ciebie.

B.3 [Imię dziecka], opowiedz mi teraz więcej o [aktywności wspomnianej przez dziecko].

Unikaj rozmowy na temat programów telewizyjnych, filmów lub fantazji dziecka.

Poczekaj na odpowiedź.

B.4 [Imię dziecka], opowiedz mi o czymś zabawnym, co zdarzyło się [w szkole, przedszkolu].

B.5 Opowiedz mi o [czymś wspomnianym przez dziecko]. *Zachęcaj dziecko do swobodnego wypowiadania się na różne tematy, przy czym przynajmniej raz skup się na treściach wewnętrznych dziecka: jego myślach, uczuciach, odczuciach lub emocjach.*

B.6 Opowiedziałeś(-aś) mi o [wesołym, przyjemnym, zabawnym] zdarzeniu. A teraz opowiedz mi o czymś nieprzyjemnym, co zdarzyło się [w szkole, przedszkolu].

Ważne! Nie nawiązuj do miejsca, w którym mogło dojść do domniemanego krzywdzenia.

B.7 Proszę, opowiedz mi o [czymś wspomnianym przez dziecko]. *By pogłębić wiedzę na różne tematy poruszone w rozmowie, zachęcaj dziecko do dalszego swobodnego wypowiadania, przy czym przynajmniej raz skup się na treściach wewnętrznych dziecka: jego myślach, uczuciach, odczuciach lub emocjach.*

Jeśli dziecko ujawni niepokojące informacje, zapoznaj się z nimi krótko, jednocześnie okazując dziecku wsparcie. Możesz sprawdzić, czy dziecko wcześniej komuś to zgłosiło:

Opowiedziałeś(-aś) mi o [niepokojącym zdarzeniu]. Czy mówiłeś(-aś) o tym komuś dorosłemu?

Jeśli dziecko zaprzeczy, powiedz: Czy chciał(a)byś, abym pomógł/pomogła ci komuś o tym powiedzieć?

B.8 [Imię dziecka], opowiedziałeś(-aś) mi o [przyjemnym zdarzeniu] i o [nieprzyjemnym zdarzeniu] i podzieliłeś(-aś) się ze mną [emocjami, przemyśleniami] (jeśli tak było).

Dziękuję, że ze mną o tym porozmawiałeś(-aś). To ważne, żebyś wiedział(-a), że możesz ze mną rozmawiać o wszystkim, zarówno o dobrych, jak i złych rzeczach.

C. Wyjaśnianie i ćwiczenie podstawowych zasad rozmowy

Dopasuj pytania do poziomu rozwoju dziecka.

C.1. [Imię dziecka], chcę się dowiedzieć o tobie jak najwięcej, dlatego będę ci dzisiaj zadawać różne pytania.

Jeśli zadam ci pytanie, którego nie zrozumiesz, po prostu powiedz „Nie rozumiem pana/pani”.

Dobrze, [imię dziecka]?

Pauza

Jeśli to ja nie będę rozumieć, co mówisz, też poproszę cię o wyjaśnienie.

Pauza

Jeśli zadam pytanie, na które nie znasz odpowiedzi, po prostu powiedz: „Nie wiem”. Czyli [imię dziecka], jeśli zapytam cię, [np. o to, co ja jadłem(-am) dziś na śniadanie], to co odpowiesz?

Poczekaj na odpowiedź

Jeśli dziecko odpowie „Nie wiem”, powiedz: Dobrze – bo przecież tego nie wiesz, [imię dziecka], prawda?

Jeśli dziecko próbuje zgadywać, powiedz: Nie, [imię dziecka], nie znamy się tak dobrze i [np. nie byłeś(-aś) ze mną dziś rano, kiedy jadłem(-am) śniadanie], więc nie możesz tego wiedzieć. Jeśli nie znasz odpowiedzi, to nie zgaduj i po prostu powiedz, że nie wiesz.

Pauza

Ale jeśli znasz odpowiedź lub pamiętasz to, o co pytam, to bardzo ważne, żebyś mi powiedział(-a). Dobrze, [imię dziecka]?

C.2 Jeśli się pomyłę albo zrobię jakiś błąd, to powiedz mi o tym. Dobrze, [imię dziecka]?

Poczekaj na odpowiedź

Czyli jeśli powiem, że jesteś 2-letnią dziewczynką [podczas rozmowy z np. 5-letnim chłopcem], to co mi odpowiesz?

Jeśli dziecko tylko zaprzecza i nie poprawia cię, powiedz: Co byś powiedział(-a), gdybym przez pomyłkę nazwał(-a) cię 2-letnią dziewczynką [podczas rozmowy z np. 5-letnim chłopcem]?

Poczekaj na odpowiedź

Pochwal dziecko, jeśli udzieli poprawnej odpowiedzi: Zgadza się, [imię dziecka]. Teraz wiesz, co mi powiedzieć, jeśli się pomylę albo zrobię jakiś błąd.

Pauza

Popraw błędną odpowiedź: Nie, [imię dziecka], nie masz [niewłaściwy wiek] lat, masz [właściwy wiek] lata. Jeśli powiem, że jesteś [niewłaściwa płeć], to co mi powiesz?

Pochwal dziecko, jeśli udzieli poprawnej odpowiedzi, popraw w przypadku błędnej odpowiedzi i ponownie przećwicz:

Jeszcze raz – jeśli powiem, że teraz stoisz, to co mi powiesz?

Poczekaj na odpowiedź

Dobrze.

[Imię dziecka], teraz rozumiesz, że jeśli się pomylę, to musisz mnie poprawić i powiedzieć, jak jest naprawdę.

C.3 Część mojej pracy polega na rozmawianiu z [dziećmi, nastolatkami] o tym, co im się naprawdę przydarzyło. Spotykam się z wieloma [dziećmi, nastolatkami], żeby mogły/mogli mi o tym opowiedzieć. [Imię dziecka], to bardzo ważne, żebyś powiedział(-a) mi dzisiaj prawdę o tym, co przydarzyło się tobie.

D. Dalsze budowanie relacji i ćwiczenie pamięci epizodycznej

Przed przesłuchaniem dowiedz się, w jakim krótkotrwałym, pozytywnym i znaczącym wydarzeniu dziecko aktywnie uczestniczyło w ostatnim czasie. Jeśli to możliwe, wybierz wydarzenie, które miało miejsce mniej więcej w tym samym czasie co domniemane krzywdzenie. Jeśli krzywdzenie miało miejsce w określonym dniu lub podczas określonego wydarzenia, zapytaj o inne wydarzenie.

Cieszę się z naszego dzisiejszego spotkania, [imię dziecka] i chciał(a)bym cię jeszcze lepiej poznać.

D.1 Zaproszenie do rozmowy o wybranym wydarzeniu

Kilka [dni, tygodni] temu było [święto, przyjęcie urodzinowe, inne wydarzenie]. Opowiedz mi wszystko, co się zdarzyło [podczas wydarzenia], od początku do końca, najlepiej jak potrafisz.

Jeśli przed przesłuchaniem nie udało się ustalić odpowiedniego wydarzenia, które miało miejsce w życiu dziecka, zapytaj: Czy robiłeś(-aś) ostatnio coś wyjątkowego? Może byłeś(-aś) na czymś przyjęciu urodzinowym?

Jeśli dziecko nie znajdzie w pamięci odpowiedniego wydarzenia, powiedz: W takim razie opowiedz mi wszystko, co się wydarzyło [dziś, wczoraj] od momentu, gdy się obudziłeś.

D.2 Dalsze zachęcanie dziecka do rozmowy o wybranym wydarzeniu

Powtórz po dziecku pierwszy element/ punkt, rozpoczynający dane wydarzenie. Następnie zapytaj:

A co się stało potem, [imię dziecka]?

Używaj tego pytania tak często, jak to konieczne, aż do otrzymania pełnego opisu wydarzenia.

Dziękuję [imię dziecka], dużo się od ciebie dowiedziałem(-am) (jeśli tak było). Chcę zadać ci jeszcze więcej pytań na temat tego, o czym mi opowiedziałeś(-aś).

D.3 Ustalanie chronologii wybranego wydarzenia

Korzystając z odpowiednich zwrotów zachęcaj dziecko do relacji z wydarzenia oraz wyznaczenia jego odcinków i ram czasowych. Ilość (optymalnie – trzy) i rodzaj sformułowań, muszą być dostosowane do możliwości dziecka i jego reakcji:

[Imię dziecka], chciał(a)bym, żebyś opowiedział mi wszystko o [wydarzeniu].

Opowiedz mi o wszystkim, co wydarzyło się od [etap wydarzenia wspomniany przez dziecko] do momentu [następny etap].

Jeśli dziecko ma trudności ze zrozumieniem wyznaczonych ram czasowych, powiedz:

Opowiedz mi wszystko, co się wydarzyło od momentu, gdy zaczął/zaczęła/zaczęło się [element wydarzenia wspomniany przez dziecko].

Dziękuję [imię dziecka], że mi o tym opowiedziałeś(-aś). Mówisz/wyrażasz się bardzo jasno, a to pomaga mi zrozumieć, co masz do przekazania.

D.4 Zaproszenia do swobodnej wypowiedzi na tematy wcześniej wspomniane w opisie wydarzenia

Zachęcaj do swobodnej wypowiedzi na tematy wcześniej wspomniane przez dziecko, koncentrując się na wyrażonych przez nie myślach i uczuciach. Ilość i rodzaj zwrotów (optymalnie – trzy), muszą być dostosowane do możliwości dziecka i jego reakcji.

Zaproszenia można formułować na dwa sposoby:

Opowiedz mi więcej o [aktywności, przedmiocie, myśli, odczuciu].

Wcześniej wspomniałeś(-aś) o [aktywności, przedmiocie, myśli, odczuciu]. Opowiedz mi o tym więcej.

D.5 [Imię dziecka], dziękuję, że powiedziałeś(-aś) mi o [nazwa wydarzenia]. Bardzo ważne jest, żebyś podczas naszej dzisiejszej rozmowy powiedział(-a) mi wszystko o tym, co zdarzyło ci się naprawdę.

D.6 [Imię dziecka], jak się czujesz rozmawiając ze mną do tej pory?

Jeśli na tym etapie rozmowy, tj. przed przejściem do przedmiotu sprawy, dziecko odmawia współpracy i odpowiada niechętnie, należy zakończyć rozmowę. Przejdź do sekcji G, aby zakończyć przesłuchanie i zaplanuj dodatkowe spotkanie mające na celu dalsze budowanie relacji (Załącznik 2).

E. Rozmowa na temat przedmiotu sprawy

E.1. *Przejdź do rozmowy o przedmiocie sprawy*

Ważne! Jeśli dziecko wyraża wyraźny, słowny opór, jednocześnie w żadnym momencie rozmowy nie zaprzeczając krzywdzeniu, przejdź do sekcji E.1.a, „Wsparcie w przypadku wyraźnej odmowy współpracy”, i zajmij się łagodzeniem oporu, rezygnując z użycia poniższych wyrażen i zwrotów, służących przejściu do rozmowy o przedmiocie sprawy.

Skoro znam cię już trochę lepiej, chciał(a)bym porozmawiać o tym, dlaczego tu dzisiaj [jesteś, jestem].

Jeśli na dowolnym etapie rozmowy dziecko potwierdzi zarzuty, przejdź do sekcji E.2,

Jeśli dziecko zgłasza nieistotne wydarzenie, powiedz: Wysłuchałem(-am) tego, co mi powiedziałeś(-aś), [imię dziecka]. Jeśli chcesz, to możemy porozmawiać o tym później. Teraz jednak chciał(a)bym się dowiedzieć więcej o czymś innym, co mogło ci się zdarzyć.

1. Rozumiem, że coś mogło ci się wydarzyć. Opowiedz mi wszystko o tym, co się wydarzyło, od początku do końca.
2. Jak już wspominałem(-am), częścią mojej pracy jest rozmawianie z dziećmi na temat tego, co mogło im się wydarzyć. Bardzo ważne jest, abyś powiedział(-a) mi jak myślisz, dlaczego [twoja mama, tata, babcia] [przyprowadzili cię tu dzisiaj, a ja przyszedłem/przyszłam tu z tobą porozmawiać].
3. *Jeśli dziecko nie potwierdzi zarzutów i unika kontaktu lub stawia opór, spróbuj zachęcić je w ogólny sposób, nie odnosząc się bezpośrednio do dziecka i nie wspominając o krzywdzeniu:*

- a. [Imię dziecka], moim zadaniem jest słuchanie, jak dzieci opowiadają o rzeczach, które im się zdarzyły.
- b. [Imię dziecka], naprawdę interesuje mnie to, co zdarza się dzieciom. Po to tu jestem.
- c. [Imię dziecka], w tym miejscu dzieci mogą opowiadać o dobrych i złych rzeczach, które im się zdarzyły.
- d. Moja praca polega na pomaganiu dzieciom.

4. Słyszałem(-am), że rozmawiałeś(-aś) z [lekarzem, nauczycielem, pracownikiem opieki społecznej, innym specjalistą] w [określenie czasu lub miejsca]. Opowiedz mi o tym więcej.

5. [Widziałem, słyszałem], że masz/miałeś(-aś) [udokumentowane obrażenia, siniaki] na swojej [część ciała]. Opowiedz mi o tym więcej.

6. [Imię dziecka], czy coś Ci się stało w [miejscu lub czasie domniemanego krzywdzenia]?

Jeśli dziecko nie potwierdza zarzutów i unika kontaktu lub stawia opór, możesz zachęcić je do rozmowy korzystając z jednego z powyższych (a-c) lub poniższych zwrotów, odnosząc się bezpośrednio do dziecka, ale wciąż nie wspominając o krzywdzeniu:

- d. Powiedziałeś(-aś) mi dużo o sobie. Czuję, że znam cię coraz lepiej i że możesz mi opowiedzieć więcej [o różnych sprawach, zarówno o dobrych, jak i złych rzeczach], które ci się zdarzyły.
- e. Opowiedziałeś(-aś) mi dużo o sobie, dziękuję ci za to. Proszę, byś podczas naszej dzisiejszej rozmowy opowiedział(-a) mi też o innych rzeczach, które ci się zdarzyły.
- f. [Imię dziecka], jeśli jest coś, o czym chcesz mi opowiedzieć, to [chcę się o tym dowiedzieć/o tym posłuchać, ważne, żebym o tym wiedział(-a)/o tym posłuchał(-a)].

Jeśli dziecko nie potwierdza zarzutów lub im zaprzecza, oceń sytuację i zaplanuj kolejne kroki

W ocenie sytuacji warto uwzględnić werbalne i niewerbalne sygnały sugerujące opór dziecka.

Na podstawie oceny zdecydujesz, czy kontynuować przesłuchanie. Rozważ zakończenie (przejdź do E.1.b) i zaplanuj dodatkowe spotkanie (Załącznik 2), jeśli stwierdzisz, że dziecko stawia opór lub unika współpracy i że przydałaby się dodatkowa sesja służąca budowaniu relacji.

Użyj kolejnych wyrażen i zwrotów służących przejściu do rozmowy o przedmiocie sprawy, jeśli podejrzewasz, że:

- Krzywdzenie mogło nie mieć miejsca. [Zrozumienie źródła podejrzeń może się okazać istotne.]*
- Dziecko nie rozpoznaje celu przesłuchania.*
- Dziecko stawia opór lub unika współpracy, lecz istnieje uzasadniona obawa o jego dobro lub dobro dochodzenia.*

7. [imię dziecka], czy ktoś zrobił ci coś niedobrego?

8. [imię dziecka], czy ktoś zrobił ci coś, co ci się nie podoba?

9. [imię dziecka], czy ktoś [zwięźle streść zarzucany czyn, bez podawania danych domniemanego sprawcy i bez podawania szczegółów zdarzenia]?

Jeśli dziecko nie potwierdzi zarzutów i unika odpowiedzi lub stawia opór mimo istnienia niezależnych dowodów budzących zasadne podejrzenia, możesz zachęcić je korzystając z jednego z powyższych (a-f) lub jednego z poniższych zwrotów:

g. [Imię dziecka], martwię się/twoi bliscy martwią się o ciebie, dlatego chcę wiedzieć, czy coś ci się stało.

h. [Imię dziecka], jeśli coś ci się zdarzyło i chcesz, żeby się skończyło, to możesz mi o tym powiedzieć.

i-1. [Imię dziecka], jeśli niełatwo ci o tym mówić, to co takiego sprawia, że to trudne?

i-2. [Imię dziecka], czy coś cię martwi?

i-3. [Imię dziecka], co by się stało, gdybyś mi powiedział?

i-4. [Imię dziecka], czy ktoś zabronił ci o tym mówić?

j. Czasami dzieci myślą, że jeśli coś im się zdarzyło, to jest to ich wina, ale to nieprawda. Dzieci nie są odpowiedzialne za to, co im się dzieje.

k. To ty decydujesz, czy mi o tym opowiesz; moim zadaniem jest uszanować twój wybór.

10. [Imię dziecka], rozumiem, że [ty, ktoś] [zgłosił, widział] [zwięźle streść zarzucany czyn, bez podawania danych domniemanego sprawcy i bez podawania szczegółów zdarzenia]. Chcę się dowiedzieć, czy coś takiego ci się zdarzyło.

E.1.a Wsparcie w przypadku wyraźnej odmowy współpracy.

Jeśli dziecko wyraża trudność lub niechęć przed ujawnieniem zdarzeń, ale nie zaprzeczyło krzywdzeniu, możesz użyć wspierających zwrotów (a-k) zamieszczonych w poprzedniej sekcji i poniższych zwrotów, pomagających w przypadku wyraźnej odmowy współpracy:

l. [Imię dziecka], rozumiem, że [odczuwasz np. zakłopotanie – trudność wspomniana przez dziecko]. Zaczniemy rozmawiać, a spróbuję ci pomóc.

m. Wiele dzieci [odczuwa trudność, o której wspomniało dziecko] i właśnie takim dzieciom pomagam.

n. Rozumiem, że [odczuwasz np. zakłopotanie – trudność wspomniana przez dziecko], opowiedz mi o tym więcej.

o. *Jeśli dziecko mówi, że brak mu pewności siebie:* Jestem pewien/pewna, że potrafisz o tym dobrze opowiedzieć.

p. *Jeśli dziecko mówi, że martwi się o coś konkretnego, a ty możesz je uspokoić realną obietnicą:* Nie martw się, [nie powiem innym dzieciom/upewnię się, że nie spóźnisz się na autobus].

q. To ty decydujesz, czy mi o tym opowiesz, ja uszanuję twój wybór.

Jeśli podczas zadawania pytań na temat domniemanego krzywdzenia stwierdzisz, że dziecko stawia opór lub wyraża niechęć do współpracy, a wasza relacja zyska na dodatkowym spotkaniu, zakończ rozmowę i zaplanuj kolejną (Załącznik 2). By zakończyć przesłuchanie, przejdź do sekcji G.

E.2 Poglębianie informacji na temat wydarzenia będącego przedmiotem przesłuchania

W sekcji poświęconej przedmiotowi sprawy ważne jest utrzymanie i pogłębianie nawiązanej z dzieckiem relacji, wspieranie go odpowiednimi zwrotami oraz właściwa reakcja na wyrażane przez dziecko trudności – niechęć, niepokój czy poczucie wewnętrznego konfliktu.

E.2.a Zaproszenia do swobodnej wypowiedzi o wydarzeniu będącym przedmiotem przesłuchania

10 a. Zaproszenie do pierwszej swobodnej relacji z przebiegu zdarzenia

Jeśli dziecko wymienia konkretne zdarzenie:

[Imię dziecka], powiedziałeś(-aś) mi, że [krótko streść czyn zarzucany przez dziecko].

Opowiedz mi o wszystkim, od początku do końca.

Jeśli dziecko wspomina szereg zdarzeń:

[Imię dziecka], powiedziałeś(-aś) mi, że [krótko streść czyn zarzucany przez dziecko].

Opowiedz mi wszystko o [ostatnim/pierwszym zdarzeniu, które miało miejsce w danym miejscu/czasie, o konkretnym zdarzeniu], od początku do końca.

Jeśli dziecko podaje tylko ogólny opis zdarzenia i nie można ustalić liczby zdarzeń:

[Imię dziecka], powiedziałeś(-aś) mi, że [krótko streść czyn zarzucany przez dziecko]. Czy to zdarzyło się raz czy więcej razy? *W zależności od odpowiedzi, w odpowiedni sposób zaproś dziecko do relacji z przebiegu zdarzenia/zdarzeń(10.a).*

Jeśli opis wciąż jest ogólny:

[Imię dziecka], powiedziałeś(-aś) mi, że [krótko streść ogólny opis zdarzenia]. Opowiedz mi wszystko, od początku do końca.

10.b. Dalsze zaproszenia do uzupełnienia relacji o szczegóły zdarzenia

Powtórz opis dziecka dotyczący konkretnego szczegółu, które rozpoczęło zdarzenie. Następnie zapytaj:

A co się stało potem?

Używaj tego pytania tak często, jak to konieczne, aż do uzyskania pełnego opisu zarzucanego czynu.

10.c. Ustalenie chronologii zdarzenia

Powiedziałeś(-aś) mi wiele rzeczy i pomogłeś(-aś) mi zrozumieć, co się zdarzyło. Teraz, [imię dziecka], chcę ci zadać więcej pytań na temat [konkretnie zdarzenie].

[Imię dziecka], spróbuj przypomnieć sobie tamtą chwilę [tamten dzień, tamtą noc] i opowiedz mi wszystko, co wydarzyło się od momentu [czynność wspomniana przez dziecko] do [kolejna czynność wymieniona przez dziecko].

Używaj tego sformułowania tak często, jak to konieczne, aż do uzyskania pełnej chronologii i opisu zdarzenia.

10.d. Zaproszenia do dalszej swobodnej wypowiedzi na tematy wcześniej wspomnianych szczegółów zdarzenia

Zaproszenia mogą przyjąć dwie formy:

- Opowiedz mi więcej o [aktywności, przedmiocie, odczuciu, myśli].*
- [Imię dziecka], wspomniałeś(-aś) o [aktywności, przedmiocie, uczuciu, myśli]. Opowiedz mi o tym więcej.*

Używaj tego sformułowania w tej sekcji tak często, jak to konieczne.

Ważne! Etap zaproszeń do swobodnej wypowiedzi musi zostać przeprowadzony wyczerpująco i zamknięty przed przystąpieniem do pytań otwartych (kto, co, gdzie, kiedy, jak, jaki, ile) i kontrolnych (nawiązujących do informacji uzyskanych w odpowiedziach na pytania otwarte)

E.2.b Pytania kontrolne

Jeśli mimo wyczerpujących pytań otwartych (kto, co, gdzie, kiedy, jak, jaki, ile), wciąż brak jest niektórych kluczowych szczegółów zarzucanego czynu lub są one niejasne, użyj pytań kontrolnych.

11. [Imię dziecka], powiedziałeś(-aś)/wspomniałeś(-aś) o [aktywności, przedmiocie, uczuciu, myśli]. [Jak, kiedy, gdzie, kto, co, jaki, ile, co miałeś na myśli]?

W miarę możliwości łącz zaproszenia do swobodnej wypowiedzi z pytaniami otwartymi i kontrolnymi:

Opowiedz mi o tym więcej.

E.2.c Pogłębianie informacji na temat zdarzeń wielokrotnych

Jeżeli w odpowiedzi na pytanie 10a-11 dziecko wspomina o pojedynczym zdarzeniu:

12. [Imię dziecka], czy to o czym mi właśnie powiedziałeś(-aś) zdarzyło się raz, czy więcej razy?

Jeśli dziecko odpowie, że zdarzenie miało miejsce więcej niż jeden raz, wróć do pytania 10.a i dowiedz się więcej na temat pozostałych zdarzeń. Często najlepiej jest skupić się na ostatnim, pierwszym lub najlepiej zapamiętanym przez dziecko zdarzeniu.

E.2.d Przerwa

[Imię dziecka], teraz chcę się upewnić, czy dobrze zrozumiałem(-am) wszystko, co mi powiedziałeś(-aś) i zastanowić się, czy jest jeszcze coś, o co muszę zapytać. Potrzebuję kilku minut na przemyślenie tego, co mi opowiedziałeś/przejrzanie moich notatek.

W czasie przerwy przeanalizuj informacje przekazane przez dziecko, sprawdź, czy brakuje szczegółów zdarzenia, i zaplanuj resztę rozmowy. Sformułuj i zanotuj odpowiednie pytania z wymuszonym wyborem (taki czy taki, ten czy ten itd.) i pytania zamknięte (wymuszające odpowiedź Tak/ Nie) i zastanów się, czy można je zastąpić pytaniami otwartymi lub kontrolnymi.

E.2.e Pytania z wymuszonym wyborem i zamknięte – uzyskiwanie informacji nie wspomnianych przez dziecko.

Pytań z wymuszonym wyborem i zamkniętych używaj tylko wtedy, gdy wypróbowałeś(-aś) już innych pytań i sformułowań w celu uzyskiwania informacji, ale nadal brakuje niektórych szczegółów zdarzenia istotnych dla sprawy. W miarę możliwości łącz pytania z wymuszonym wyborem i zamknięte z zaproszeniami do swobodnej wypowiedzi („Opowiedz mi o tym”).

Gdy przedmiotem sprawy jest więcej niż jedno zdarzenie, należy nakierować dziecko na konkretne zdarzenie posiłkując się jego własnymi słowami.

13. [Imię dziecka], kiedy opowiedziałeś(-aś) mi o [konkretnym zdarzeniu osadzonym w czasie i miejscu], wspomniałeś(-aś) o [działaniu, przedmiocie, uczuciu, myśli]. Czy [miał, ma, był, jest] [szczegół, który dziecko ma potwierdzić bądź któremu ma zaprzeczyć]? *Przykład: Kasiu, kiedy mówiłaś mi, że byłaś w kuchni z Marcinem, to czy byli tam z wami inni ludzie?*

W stosownych przypadkach w odpowiedni sposób zachęć dziecko do wypowiedzi:

Opowiedz mi wszystko o tym [działaniu, przedmiocie, uczuciu, myśli].

Przed przejściem do kolejnego zdarzenia, upewnij się, że uzyskałeś wszystkie brakujące szczegóły dotyczące poprzedniego zdarzenia.

F. Ujawnienie zdarzenia

Opowiedziałeś(-aś) mi, dlaczego przyszedłeś/przyszłaś tu dziś ze mną porozmawiać. Przekazałeś(-aś) mi [dużo] informacji, które naprawdę pomagają mi zrozumieć, co się zdarzyło.

Jeśli dziecko wspomniało w rozmowie, że opowiedziało komuś o zdarzeniu(zdarzeniach), możesz powiedzieć:

Teraz chciał(a)bym się dowiedzieć, kto jeszcze wie o [ostatnim zdarzeniu].

Jeśli dziecko nie wspominało o ujawnieniu zdarzenia, to zapytaj: Czy ktoś wie, co się zdarzyło?

Następnie zapytaj o szczegóły ujawnienia zdarzenia przez dziecko, skupiając się na: czasie ujawnienia i jego okolicznościach, na osobach, którym dziecko się zwierzyło, na ewentualnych rozmowach na temat zdarzenia oraz reakcjach dziecka i wysłuchujących je osób. W miarę możliwości używaj pytań otwartych.

G. Zakończenie przesłuchania

[Imię dziecka], co zamierzasz zrobić po zakończeniu naszego spotkania?

Przez chwilę porozmawiaj z dzieckiem na neutralne tematy.

Załącznik 1: Wspieranie budowania relacji przez rysowanie

Jeśli w fazie budowania relacji dziecko nie reaguje i sprawia wrażenie nieobecnego, przestraszonego lub zamyślnego, możesz użyć następującego zaproszenia:

[Imię dziecka], czy chcesz narysować coś, co lubisz robić?

[Imię dziecka], czy chcesz narysować coś, co ci się zdarzyło?

Zaoferuj dziecku czystą kartkę papieru i przybory do rysowania i pozwól mu rysować przez kilka minut.

Usiądź obok dziecka, uśmiechnij się i zachęć je do opowiadania podczas rysowania.

Nie interpretuj rysunku; zignoruj to, co dziecko narysowało i, używając pytań otwartych, odnieś się wyłącznie do tego, co mówiło podczas rysowania lub po nim.

Jeśli dziecko nic nie mówi podczas rysowania lub po nim, zaproś je do opowiedzenia o rysunku:

Opowiedz mi o swoim rysunku.

Gdy dziecko skończy rysować, docień je:

Bardzo się cieszę, [imię dziecka]. Dziękuję, że to narysowałeś(-aś).

Załącznik 2: Przesłuchanie dodatkowe

Przeprowadzenie dodatkowego przesłuchania może okazać się konieczne, gdy przesłuchujący uzna, że skorzysta na tym relacja z dzieckiem. Dobra relacja przekłada się na większe szanse zrozumienia czy krzywdzenie miało miejsce (faza przejściowa przesłuchania, przed rozmową o przedmiocie sprawy). Czasem konieczne jest przeprowadzenie 2-3 rozmów dodatkowych.

Ogólne wytyczne dotyczące przesłuchań dodatkowych:

- 1. Przed spotkaniem skorzystaj z pomocy zewnętrznego źródła informacji o dziecku (by poznać jego zainteresowania, pozytywne wydarzenia, których doświadczyło, inne istotne informacje itp.) – pomoże ci to w budowaniu relacji.*
- 2. Przed kolejnym przesłuchaniem przejrzyj notatki z poprzedniego przesłuchania, by odświeżyć w pamięci wcześniejszą rozmowę z dzieckiem.*
- 3. Przy kolejnym przesłuchaniu pełne przećwiczenie ogólnych zasad może okazać się zbędne i wystarczy tylko krótkie ich odświeżenie. Wszystko zależy od dziecka i okoliczności.*
- 4. W fazie budowania relacji, zadawaj pytania o przyjaciół, zainteresowania, ważne wydarzenia w życiu dziecka lub nawiązuj do tematów poruszonych na poprzednich spotkaniach.*
- 5. Jeśli na którymkolwiek etapie rozmowy dziecko ujawni zarzucany czyn lub wyjawia informacje istotne dla sprawy, przejdź do fazy przesłuchania na temat przedmiotu sprawy.*
- 6. Dodatkowe przesłuchanie powinno odbywać się w zgodzie ze Zrewidowanym Protokołem NICHHD i przy założeniu, że należy uwzględnić informacje uzyskane podczas poprzednich spotkań; pomoże to wzmocnić budowaną z dzieckiem relację.*

Przykładowo:

- Jak być może pamiętasz [mam na imię ...]
- Dzisiaj znowu [mam ze sobą kamerę wideo]
- Podczas ostatniego spotkania powiedziałeś mi, że [np. lubisz grać w piłkę nożną]

7. Podejmowanie decyzji dotyczących tempa i przebiegu rozmowy oraz przejścia z fazy przejściowej do rozmowy o przedmiocie sprawy powinno odbywać się w zgodzie z zaleceniami Zrewidowanej wersji Protokołu NICHHD.

Załącznik 3: Niesugestywne techniki budowania relacji

A. Zwracanie się do dziecka po imieniu

Zwracaj się do dziecka w osobisty sposób, po imieniu. Unikaj używania zdrobnień (kochanie, rybko itp.).

B. Nawiązanie kontaktu

- *Powitanie dziecka*

Cieszę się, że [spotykamy się dzisiaj, aby porozmawiać o tobie]. Nazywam się _____.

- *Wyrażenie osobistego zainteresowania dzieckiem*

Naprawdę chcę się dowiedzieć [czegoś o tobie, co ci się zdarzyło]. Dzisiaj spotykamy się po raz pierwszy i to ważne, żebym lepiej cię poznał(-a)

- *Małe gesty dobrej woli*

Jest ci zimno?

Pokażę ci, gdzie jest łazienka.

Oto szklanka wody dla ciebie.

Jeśli chcesz, możesz obejrzeć sobie kamerę.

Potrzebujesz krótkiej przerwy?

C. Pozytywne wzmocnienie

- *Wzmacnianie pożądanego zachowania*

Unikaj „oceniania” („Bardzo ładnie mi o tym opowiedziałeś(-aś”) i wzmacniania konkretnych treści („Dziękuję, że opowiedziałeś(-aś) mi o swoim tacie”)

Opisujesz to w bardzo jasny sposób.

Podajesz wiele szczegółów, a to ważne.

Naprawdę pomagasz mi to zrozumieć, dziękuję.

Poprawiłeś(-aś) mnie, a to ważne.

Rozumiem, co mówisz.

- *Podziękowanie i docenienie*

Chcę ci podziękować za twoją pomoc.

Naprawdę doceniam to, że ze mną porozmawiałeś(-aś).

Dziękuję, że starałeś(-aś) się sobie przypomnieć, co się zdarzyło i że mi o tym opowiedziałeś(-aś). Dziękuję, że się tym ze mną podzieliłeś(-aś).

- *Szanowanie decyzji dziecka*

To twój wybór, czy mi powiesz, czy nie, a moim zadaniem jest ten wybór uszanować.

D. Wspieranie się nawiązaną relacją

- *Komentarz dotyczący relacji:*

Powiedziałeś(-aś) mi dużo o sobie i teraz czuję, że znam cię lepiej. A skoro lepiej się znamy, to możesz opowiedzieć mi o różnych rzeczach.

- *Zapewnienie o trosce*

Jestem tu dla ciebie.

Zależy mi na tobie.

Jesteś dla mnie ważny(-a).

- *Podkreślenie, że jesteś kimś, komu można się zwierzać:*

Jeśli coś ci się zdarzyło, to jestem tutaj, aby cię wysłuchać.

Możesz mi zaufać i powiedzieć, jeśli coś się stało.

Można się ze mną podzielić [tajemnicami, trudnymi sprawami].

Rozmawiam z różnymi dziećmi, a one opowiadają mi o rzeczach, które im się zdarzyły.

Moim zadaniem jest wysłuchać dzieci, jeśli mają jakiś problem.

E. Wsparcie emocjonalne

- *Parafraza trudności wyrażonych przez dziecko*

Wielu dzieciom trudno jest się zwierzać.

Wiele dzieci na początku jest [zawstydzonych, nieśmiałych, zamkniętych], to nic złego.

Wiele dzieci ma swoje tajemnice, a ja jestem tutaj, aby ich słuchać.

- *Okazanie empatii*

Rozumiem, że trudno ci o tym powiedzieć.

Wiem, że ta rozmowa trwa długo.

- *Sprawdzanie, jak czuje się dziecko*

Jak się czujesz do tej pory?

Jak się czujesz teraz, po zakończeniu rozmowy?

Jak się czuleś(-aś) zanim zaczęliśmy rozmawiać?

Jak się czuleś(-aś) podczas naszej dzisiejszej rozmowy?

- *Dopytywanie o emocje*

Opowiedz mi więcej o swoim [strachu, złości].

Widzę, że płaczesz. Dlaczego?

Powiedziałeś(-aś), że nie możesz mi powiedzieć. Opowiedz mi o tym więcej.

- *Powtarzanie emocji*

Powiedziałeś(-aś), że byłeś(-aś) [smutny(-a), płakałeś(-aś), złościłeś(-aś) się].

- *Zachęcanie do wypowiedzi na temat uczuć lub myśli, które miały miejsce podczas zdarzenia*

Powiedziałeś(-aś), że [było ci smutno, czuleś(-aś) obrzydzenie, chciałeś(-aś) uciec].

Opowiedz mi o tym więcej.

Akceptowanie i nazywanie emocji:

Powiedziałeś(-aś), że to było bardzo bolesne.

Rozumiem co mówisz.

Wiem o czym mówisz.

- *Uspokajanie:*

Nie martw się [nie powiem innym dzieciom, dopilnuję, żebyś nie spóźnił(-a) się na autobus, zapewniam cię, że nie zostaniesz aresztowany(-a)].

Czasami da się pomóc [rodzinom z problemami, ludziom, którzy zranili innych].

Czasami dzieciom pomaga rozmowa i to, że nie muszą dłużej utrzymywać tajemnicy.

- *Zdejmowanie z dziecka odpowiedzialności:*

Jeśli [coś się stało, ktoś cię skrzywdził], to [nie twoja wina, nie jesteś za to odpowiedzialny(-a)].

Uogólnienie: Kiedy coś zdarza się dzieciom, to nie jest to ich wina.

- *Dopytywanie o niewyrażone emocje i konflikty wewnętrzne*

Co takiego cię martwi, że tak trudno ci o tym mówić?

F. Zachęcanie

- *Podkreślanie, że dziecko jest kluczowym źródłem informacji:*

Zadaję ci te pytania, ponieważ mnie tam nie było.

- *Przyzwolenie dla udzielania różnych informacji:*

Możesz opowiedzieć zarówno o złych, jak i o dobrych rzeczach.

W tym pokoju możesz opowiedzieć o wszystkim.

Mówienie [o takich rzeczach, mówienie tych/złych słów] jest w porządku.

Wiele dzieci mówi mi o rzeczach, które im się zdarzyły i to jest w porządku.

- *Wyrażenie wiary w dziecko/optymizmu:*

Myślę, że potrafisz to dobrze opisać.

Jestem pewien/pewna, że potrafisz mi o tym opowiedzieć.

- *Zaoferowanie pomocy:*

Chcę ci pomóc. Co mogę zrobić, żeby było ci łatwiej mi o tym opowiedzieć?

Czy byłoby ci łatwiej, gdybyś to napisał(-a)?

Zaczynij opowiadać, a ja będę ci pomagać zadając pytania. Jestem tutaj, aby ci pomóc.

- *Zachęcanie do komunikacji niewerbalnej:*

Spójrz na mnie, wtedy będziemy się widzieć nawzajem.

Pozwól mi zobaczyć twoje oczy.

- *Zachęcanie do ujawnienia zdarzenia:*

Proszę, mów dalej.

To naprawdę ważne, żebyś mi powiedział(-a), jeśli coś ci się dzieje.

G. Niewłaściwe formy wsparcia

1. *Wsparcie sugestywne: Wypowiadanie domniemań, wzmocnienia selektywne, przedwczesna wzmianka o krzywdzeniu.*

2. *Wsparcie bez pokrycia: Dawanie nierealnych obietnic i zapewnień.*

3. *Konfrontacja: Kwestionowanie informacji podanych przez dziecko, sugerowanie ich bezzasadności, zaprzeczanie informacjom zewnętrznym lub niespójne zachowanie osoby przesłuchującej.*

4. *Powodowanie dyskomfortu: Przerywanie, krytykowanie wypowiedzi lub zachowania dziecka, wywieranie nacisku, mylenie imienia dziecka.*

5. *Brak odpowiednich reakcji na:*

A. *Prośby o wyjaśnienie lub pytania dziecka.*

B. *Nieistotne opisy obrażeń fizycznych (reakcją właściwą jest okazanie wsparcia dziecku).*

C. *Opór, przeoczenia (pauzy w wypowiedzi, odpowiedzi „nie wiem”), zaprzeczanie lub okazywanie własnych emocji lub stresu i napięcia.*